

Franklin Benjaminról, a nagy amerikai államférfiúról van följegyezve, hogy minden estve számba vette jó és rossz cselekedeteit. Följegyezte a jót is, a rosszat is. Ilyen módon szigorú fegyelmet gyakorolt maga felett. A rosszat elhagyta s a jót követte s ezáltal tudott a legerényesebb emberek sorába lépni.

Önmagunk szigorú megítélésével, hibáinknak, bűneinknek őszinte megbánásával Isten atyai szeretetére mindenkor biztosan számíthatunk. A bűnbocsánat elnyerésének egyik lényeges és elengedhetlen feltétele, hogy mi is megbocsássunk a rajtunk esett sérelmekért. „És bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétőknek“, így tanított Jézus imádkozni.

VI. RÉSZ.

Keresztény erkölcsstan.

I. fejezet.

Alapvető kérdések.

63. Az erkölcsstan föladata.

Aki megtanulta tisztelni az Istent és szeretni felebarátját, ezt a két nagy törvényt, az tudja, hogy az életben miképpen kell viselnie magát.

A jó gyermek sohasem cselekszik olyant, amivel szülőit megszomorítaná, Az emberiségnek atyja a jó Isten s ennek következtében az egész emberiség egy nagy családnak vehető. Amint a családban a családfő, az atya szabja meg szeretetteljes lelkével a rendet, az ő akarata, parancsai, tanácsai és utasításai szerint kell a család tagjainak eljárniok,

az emberiségnek is a mennyei atya akaratát kell követnie.

Az egyetértő családban az atyai akarat nem pusztá, rideg parancs, zsarnoki erőszak, hanem oly szeretetteljes útmutatás, amelyet a gyermek szívesen követ, mert tudja, hogy attól függ üdve és boldogsága.

A vallásos ember minden körülmények között Isten parancsát követi, mert tudja, érzi, hogy önként, szeretettel alá kell vetnie magát ezen törvénynek, mert ebben van e földi életnek és ezutáni létnek is minden boldogsága, értéke és nemessége.

Arra nézve, hogy mik a hit tárgyai, a hittan volt útmutatásunk. Hogy pedig a hit fénylő világánál miképpen kell cselekednünk, arra az *erkölcstan* tanít meg. Ime az erkölcstan arra tanít, hogy miképpen lehet jó, nemes, erényes és becsületes életet élni.

64. A lelkiismeret.

Az Isten az ő akaratát a szentírásban kijelentette s ez ma is útmutatója az ember hitének és cselekedetének. Azonban ezekből még nem tudjuk meg, hogy egy és más esetben mi az erkölcsös cselekedet, mert lehetséges az az eset is, hogy valaki pontról-pontra betartja az írott törvényt, de szívében gonosz, megkárosítja a gyöngét, az árvát, az özvegyet. A bibliai történetekben olvastuk, hogy Isten sokszor beszélt a kiválasztott néphez.

Isten ma is beszél, de nem úgy, ahogy mi egymáshoz beszélni szoktunk, nem szóval, hanem egy lelkünkben levő képesség által.

A lélekben levő emez érzés a lelkiismeret. Mint az időjóslo mindenkor megérzi az időváltozást, az emberi lelkiismeret is mindenkor jelenti, hogy vajjon az ember jót, vagy gonoszat cselekedett-e?

Mikor jót cselekszünk, lelkiismeretünkben megszólal az Isten helybenhagyó szózata, mikor pedig rosszat cselekszünk, lelkiismeretünk vádol, gyötör, büntet.

Emberi boldogság csak nyugodt lelkiismerettel képzelhető el. Ezért mondja oly határozottan Jézus: Boldogok a tisztaszívűek. (Máté 5, 8.)

65. Erény és boldogság.

Mikor az ember a jóért küzdve, szembe áll az elmaradhatlan kísértéssel, ezt a munkásságot erénynek nevezzük.

Az emberi életben mindenki ki van téve bizonyos kísértésnek. Még Jézus sem volt ez alól kivétel. Az embernek a kísértője önmagában van. Sokszor a szegénység a kísértő, például, ha a szegény nézi a gazdag vagyont és benne megfogamzik a vágy, hogy elvegyen valamit abból, ebben az esetben ez a kísértés. Ha az ember legyőzte a kísértést, akkor erényes.

Az embereket sokszor az élvezetvágy, a könnyű élet, a nagyravágyás, máskor meg a hír, név és dicsőség csábítja. Az az erő, amely legyőzi a csábításokat, az erény.

Az erényes életnek természetes következménye a boldogság. Azonban a tapasztalat azt mutatja, hogy az erényes és becsületes életet nem mindig követi a boldogság, hanem az embernek minden becsületessége mellett is szenvednie kell és sokszor megaláztatást kell elviselnie. Ez is egy neme a kísértésnek.

A jó és igaz ember azonban nem csügged el, mert ő a szenvedésben és megaláztatásban is tudja, hogy a jóságnak és erénynek már önmagában is meg van a maga értéke, de tudja azt is, hogy az

isteni igazságosság a jónak mégis megadja a jutalmát. Ez a tudat és az erényes életnek benső nyugalma minden körülmények között boldogságot okoz. Erre céloz Jézus is, midőn azt mondja: „Boldogok vagytok, mikor szidalmaznak, háborgatnak titeket és minden gonosz hazugságot elmondanak ellenetek én érettem. Örüljete és örvendezzete, mert a ti jutalmatok bőséges lesz a mennyekben, mert eképpen háborgatták a prófétákat is, akik ti előttetek voltak. (Máté V., 12 – 13.)

66. Az akarat szabadsága.

Az ember felelős cselekedeteiért a polgári törvénynek, embertársainak és az Istennek. Az erkölcsiség lényege abban áll, hogy Istennek vagyunk felelősek, mert ő a legigazságosabb és legtökéletesebb bíró. A keresztény vallás egyik legszebb igazsága, hogy Isten a rosszakat megbünteti, a jókat pedig megjutalmazza. Ebből a felfogásból önként következik, hogy az embernek módjában áll választani a jó és a rossz között. Ha csak jót tehetek s nem vagyok kitéve a rossznak, akkor nem érdelek jutalmat, ha pedig tehetségem nincs a jóra, hanem kénytelen vagyok rosszat tenni, akkor sem büntethetnek azért. A keresztény hittanban némely felekezete az ember akaratát a jóra képtelennek tartják. Ezen az alapon erkölcsiséget elképzelni sem lehet, mert szabadság nélkül nincsen felelősség.

Az unitárius vallás határozottan hiszen az akarat szabadságában, mint az erkölcsi felelősség alapfeltételében. Amikor az ember felismerte az isteni akaratot, önként, szabadon magáévá tette. A szabad ember minden jóra, szépre és nemesre képes. Minden nagy és nemes ügy a szabadságból táplálkozott.

II. fejezet.

A társadalmi élet.

67. A család.

Az emberi társadalom meleg fészke a család. A család úgy keletkezik, hogy két ifjú, egy férfi és egy nő, a világi és egyházi törvények szerint szövetséget köt egy egész életre.

A gyermekek a családban látnak napvilágot s a gyermekek létele még erősebbé és szentebbé teszi azt a kapcsolatot, amely a családfőket egymással összekötötte.

A családi életnek a tiszta erkölcsön, vallásoságon és becsületes munkásságon kell alapulnia. A természet és Isten törvénye egyaránt azt parancsolja, hogy a szülők gyermekeiket szeressék s úgy neveljék, hogy belőlük az egyháznak és a társadalomnak hasznos tagjai, értékes polgárai válhassanak.

— Tanítsd gyermekedet az ő útjának módja szerint (Péld. 22, 6.)

— Ti atyák! növeljétek gyermekeiteket az Úr fenytékében és intésében. (Efez. VI. 4.)

68. A gyermekek kötelességei szülőikkel szemben.

A gyermekeknek szülőivel szemben fennálló kötelességeik az engedelmesség és szeretet, melyekről sohasem szabad megfeledkezniök.

Mikor a gyermekek még kicsinyek, ezen kötelezettségnek minden fenntartás nélkül is eleget tesznek, mert ha nem, a szülők erőhatalommal is végrehajtják akaratukat s ha szükség gyermekeiket meg is fenytik.

Amidőn azonban a gyermek ifjúvá lesz, akkor kell különösebben figyelembe vennie az erkölcsi törvényeket. Nevezetesen most már nemcsak a parancsnak kell engedelmeskednie, hanem előzékenyek, hálásnak, szeretetteljesnek kell lennie a szülőkkel szemben. Ezt pedig a gyermek azáltal éri el, ha mindenkor szorgalmas, munkás és szülőinek kenyérkereső munkájában segítségére lesz.

A rossz, rendetlen, erkölcstelen életü gyermek-ifjú végtelen sok keserüséget okoz szülőinek. Ezt el kell kerülnie minden jóézésú fiúnak és leánynak.

Mikor a gyermekek nagykoruak lesznek, a szülők ereje akkor már napról-napra csökken. Ilyenkor fokozott gond és szeretetteljes ápolásra van szükségük. Csak kegyetlen és üres szívü ember tagadhatja meg ezt a gondot az öreg szülöktől. Néha a szülők a betegség és az öregség miatt zsörtölödök, elégedetlenek lesznek. Ilyenkor a legnagyobb türelemmel és szeretetteljes gonddal kell gyöngeségeiket elfedezni, meggondolva azt, hogy milyen sok jót tettek a gyermekekkel, amig felnevelték.

Ha gyermek tanulás útján magasabb társadalmi állásba jut, mint az ő szülője, még fokozottabb tisztelettel tartozik, mert a műveltség még többre kötelezi.

— Ti gyermekek! engedelmesek legyetek szülőiteknek az Úrban. Mert ez igazságos. Tiszteljed atyádat és anyádat (ami pedig első parancsolat ígértél), hogy jól legyen néked dolgod és hosszú életü légy a földön. (Lféz. 6, 1—3)

69. Az állam. A törvények.

Az emberi társadalom államokra, országokra van osztva. Az államban egy vagy több nemzet egyesül a törvények oltalma alatt. Az állam meg-

védi a lakosságot a külső támadások ellen, biztosítja a belső rendet, őrökdi a lakosság békés nyugalma felett. A perlekedő felek közt igazságot szolgáltat s nagy gondot fordít arra, hogy a műveltség előbbre haladjon.

Az állam a törvények alapján áll, azok szerint intézkedik. A törvényeknek mindenki engedelmeskedni tartozik.

A művelt állam arra törekszik, hogy polgárainak biztosítsa az egyéni- és a vallás-szabadságot.

Minden polgárnak tisztelni és szeretni kell hazáját. A magyar embernek mindig kiváló erénye volt a hazaszeretet. A földet, amelyen születünk s melyet őseink vére annyiszor öntözött, el nem hagyhatjuk soha. Ha elmegyünk is innen, szívünk mindig visszavágyik ide. Oly szépen fejezi ki a hazaszeretet nagy és szent gondolatát a lánglelkű magyar költő :

Tied vagyok, tied hazám,
E szív, e lélek
Kit szeretnék, ha téged
Nem szeretnélek.

Szentegyház keblem belseje,
Oltára képed.
Te állj. S ha kell, e templomot
Ledöntöm érted.

A hazáért, a haza a boldogságért a legnagyobb áldozatra is készen kell lennie minden igaz embernek. Minden kötelességet, amit a közös haza mi reánk ró, a legnagyobb lelkesedéssel kell teljesítenünk.

70. Az egyház.

Az egyház az emberiség legszentebb értékeinek: a hitnek, a közművelődésnek és erkölcsiségnek a gondozója. A vallási élet csak egyházi szervezetben valósulhat meg. Minden kisebb vagy nagyobb községben meg is van alakulva az egyházközség, amely az egyetemes egyháznak egy része.

Minthogy az egyház az életnek szabályait, fejlődését, az emberszeretet műveit valósítja meg, minden igaz embernek szeretnie kell egyházát. Aki pedig szereti egyházát, az ismeri a kötelességeket is, melyeket teljesítenie kell. Ezeket a kötelességeket a következőkben foglalhatjuk össze: 1. Buzgón látogatja az Isten házát, hogy ezzel kifejezze Isten iránt való szeretetét, háláját és ragaszkodását. 2. Az egyházközség és egyetemes egyház ügyeit szíven viseli, ha szükség, anyagi áldozattal segíti, mert a hit jó cselekedetek által bizonyul be. 3. Az egyház törvényeit megtartja, egyházi előjáróit tiszteli és törvényes rendeleteinek engedelmeskedik. 4. Minden eljárásában arra törekszik, hogy erkölcsös és nemes életével egyházának is becsületet szerezzen és szent vallásunkat másokkal is megismertesse.

Ezek a kötelességek még fokozottabban fennállanak az egyházközség előjáróira, a gondnokra és presbiterekre nézve, akik esküvel is fogadták a kötelesség teljesítését. Nekik jó példával kell előljárni minden tekintetben, hogy buzgóságukkal másokban is hasonló buzgóságot ébresszenek. A jó gondnok valóságos áldás az egyházközségi életben; az ő munkálkodása következtében minden előre halad, az egyház anyagi javai, épületek jókarban lesznek s a lelkek is a jó példa hatása alatt boldog és szeretetteljes buzgalommal munkálnak a közös célért. A jó egyháztag soha sem feledi el, hogy egymásért és egy egyetemes egyházért is munkálnunk, áldoznunk kell.

71. A felebaráti szeretet.

Jézus tanításaiból megtanultuk, hogy az ő erkölcsi törvénye ebken a nagy parancsolatban foglalható össze: Szeressed felebarátodat, mint magadat.

Ez nagy törvény és nagy igazság is. Az ember rendkívül leleményes abban, hogy mások hibáit meglássa, másokkal szemben erkölcsi követelményeket állítson fel, de igen gyakran elfeledkezik a saját maga kötelességéről. A Jézus tanításain alapuló erkölcsstan elsősorban az embertől azt kívánja, hogy önmagát vizsgálja és sohse kívánjon olyat embertársaitól, amit nem kíván magának.

Ezeknek alapján kötelességeinket a következőkben állithatjuk össze:

A szegények segítése. Ha szegény, elhagyatott, koldustársunkkal állunk szemben, kötelességünk őt segíteni tehetségünkhöz képest. A segítség azonban ne legyen rideg, vagy épen megvető részvétlenséggel kifejezve, hanem legyen mindenkor emberies részvétől áthatva, nem feledve el soha azt az igazságot, hogy az embernek a jólétben és szerencsében sohasem szabad felfuvalkodnia, mert senki sem tudhatja a jövődőt. A zsoltáriró is azt mondja: Boldog ember, aki könyörül a nyomorulton, a veszedelem napján megszabadítja őket az Úr. (Zsolt. 141, 2.).

Az ifjabbak és alacsonyabb sorsuak. Ha nálunk ifjabbakkal vagy a társadalomnak alsóbb fokán állókkal van dolgunk, nem szabad az azzal járó előnyöket fitogtatnunk. Mindig komolynak, szivélyesnek és szeretetreméltónak kell lennünk, érezve mindig azt, hogy ők embertársaink, ha ifjabbak vagy társadalmilag nem is állanak azon a rangban, mint mi. Pál apostol is arra int: „Ti urak igazsággal és méltányossággal viseltessetek a tiszolgáitokhoz“. (Kol. 4, 1.).

Barátainkkal a bensőségteljes nemes viszonyt minden igazságos és becsületes módon ápoljuk. Az igaz barát a legféltettebb és a legértékesebb kincs. Jézus maga is választott barátokat. Mert az emberbaráti szeretet magasztos elve dacára is, az ember embertársainak csak egy kis csoportjával lehet érintkezésben. Ezekkel éreztethetjük csak szeretetünknek igaz melegét. A példabeszédek könyve (17, 17.) azt mondja: Minden időben szeret, aki igaz barát.

Az idősebbekkel és feljebbvalókkal szemben tiszteletteljeseknek, előzékenyeknek, szerényeknek kell lennünk, de emberi méltóságunkat megtartva, nem kell szolgálai alázatot mutatnunk. Az erkölcsös, művelt ember nem is kívánhat ilyet embertársától. Az a régi közmondás, hogy aki mást becsül, magát becsüli meg, fokozottan igaz akkor, midőn embertársaink közül az idősebbekkel és előkelőbb állásuakkal vagyunk összeköttetésben. Pál apostol is arra int: „Meg kell adnunk annak a tisztességet, akinek tisztességgel tartozunk“. (Rom. 13, 7.)

Ha bűnösökkel van dolgunk, nem szabad könyörteleneknek lennünk, meg kell emlékezni arról a jézusi mondásról: Ne ítélj, hogy ne ítéltessél. (Máté 7, 1.) Elkerülni nem kell teljesen társaságukat, hanem intéssel, jó példával, rábeszéléssel arra kell törekedni, hogy ők is megjavuljanak és a társadalomnak hasznos és értékes tagjai lehessenek.

Bármennyire kívánatos is azonban a bűnösökkel szemben az elnéző magatartás, ennek nem szabad annyira mennie, hogy a bűnös mintegy igazolását lássa cselekedeteinek. A megértő és elnéző eljárást úgy kell gyakorolni, hogy a bűnös abból kötelezettséget érezzen a megjavulásra. „Úgy fényljk a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket és dicsőítsétek a ti mennyei atyátokat. (Máté 5, 16.)

Ellenségeinkkel való bánásmód. Ellenség fogalma

alatt kétfélét értünk. Először azt, midőn háború van és mi fegyverrel állunk szemben egy más fegyveres néppel.

A haza törvényei ilyenkor arra köteleznek, hogy ellenségünket győzzük le. Ezen küzdelem a legborzasztóbb emberi kötelesség, de az idő szerint még nem igen lehet hinni, hogy az emberiség arra az erkölcsi magaslatra emelkedik, midőn a háború eltűnik az emberi társadalomból.

Ebben a borzasztó nagy megpróbáltatásban a kereszténynek az a kötelessége, hogy minden fölösleges kegyetlenségtől óvakodjék, a fegyverteleneket, nőket, öregeket, gyermekeket védelmezze s a legyőzöttekkel bánjon emberségesen.

Másodszor azt nevezzük ellenségnek, aki minket az ország határain belül gyűlöl s minden gonoszt igyekszik ellenünk tenni, akit mi személyes ellenségnek szoktunk nevezni, vele szemben is a Jézus tanításai az irányadók.

A gonosznak ne álljatok ellen gonosszal. (Máté 5, 39.) Ha ellenségünk rágalmaz és minden gonosz hazugságot elmond mi rólunk, mi ne viszonzozzuk a gonoszt gonosszal. Ha szükség, a vádakát tisztázzuk embertársaink előtt, de viszont ne vádoljunk, ne sértsünk. A legádázabb ellenfelünket se sértsük, ne bántalmazzuk, hanem a rosszért fizessünk jóval. „Senkinek gonosz helyébe gonoszt ne fizessetek. Ne győzöttessél meg a gonosztól, hanem inkább a gonoszt jóval győzd meg“. (Róm. 12, 17—21.)

Vannak ugyan esetek, hogy az ember elnézését, jóságát, szeretetteljes megbocsátását gyöngeségnek veszik és még annál jobban üldözik. Ebben az esetben is a Jézus türelemre intő parancsa az irányadó, mert lehetséges, hogy egy időben félreértik az embert, de később az igazság diadalmaszkodni fog. Az ókor egyik nagy bölcse, Szokrátész, akit kortársai szintén elítéltek, mint Jézust, azt mon-

dotta: *Jobb az igazságtalanságot eltűrni, mint elkövetni.*

Az igaz, szeretetteljes türelem azonban a legtöbb esetben diadalt arat. Az igazságtalanul bántó ellenséget is végeredményében az ember nemes türelme meggyőzi a szeretet fensőbbbségéről.

III. fejezet.

Az egyén élete.

72. A lélek művelése.

Az embernek önmaga iránt való első kötelessége, hogy lelkét művelje. A lélek művelésének első föltétele a *tanulás*. A jól tanuló gyermek lelke hasonlatos lesz a jól megművelt földhöz. Amint a jól megművelt földben dús termés várható, a művelt lélekben is az ismeretek dúsán helyeződnek el.

Az ismeretek mellett azonban a lélek egyéb alkatrészei: az *érzelem* és az *akarát* is művelendő. Nemcsak tudományra van szükségünk, hanem nemesen érző szívre és szilárd akaraterőre is.

Az Isten az embert okos értelemmel áldotta meg. Az értelem arra való, hogy az embert mindenben vezesse és mellette érzelmeit és akarátát nemesítse. Ez pedig az önművelés, tanulás, munka és folytonosan való törekvés és küzdelem útján érhető el, hogy az ember, mint szellemi lény a tökéletesség felé haladhasson.

73. A test erkölcsi tisztasága.

A régiek azt mondták: Ép testben ép lélek. Csak tiszta testben lakozhatik tiszta lélek, mert a tiszta lélek nem tűrhet semmi foltot magán.

A test tisztasága szempontjából a következőket kell szem előtt tartanunk: 1. A maga idejében rendszeren kell mosdani, fürdeni, ami az egészségnek is egyik legfőbb törvénye. 2. Célszerűen, az időnek megfelelően kell ruházkodnunk, minden fölösleges fényezés mellőzésével. Lakásunkat tartsuk tisztán és szellőztessük rendszeren. 3. Tartsunk rendet ételben és italban.

Itt különösen ki kell emelnünk a részegítő italok (bor, sör, pálinka) káros hatását. Aki ezen italo-
kat megszokja, rabja lesz azoknak, szenvedélyévé válik és teljesen tönkre teszi fizikailag, erkölcsileg és anyagilag.

Az alkohol mérge ugyanis behatol a szervezetbe, a test belső szerveit átjárja, az egészséget tönkreteszi s korai halált okoz. Néha még az utódok is szenvednek a szülők iszákosságáért, mert az iszákosság okozta betegségeket gyakran öröklik a gyermekek is.

A részeg ember azonkívül meggondolatlan, gyorsan megharagszik, nem ura önmagának és több oly meggondolatlan dolgot követ el, amitől minden józan ember irtózik. A sok fölösleges kiadás és idő elpazarlása miatt vagyoniilag is könnyen tönkre megy.

Ellenben a rendes, tiszta, erkölcsös élet örömet és boldogságot okoz. Pál apostol is azt mondja: Se telhetetlenek, se részegesek nem örökölhetik az Isten országát. (I. Kor. 6, 10)

74. A munka.

Az apostol azt mondja, aki nem dolgozik, az ne is egyék. Nem is lehet munka nélkül élni e világon. Az a boldog ember, aki megtalálta a tehetségének megfelelő munkateret. A munka nemesít. Csak az igazi munkás embernek lehet valóban jó lelke.

A munkátlanság épen ellenkezője ennek. A munkanélküli embernek nem lévén elfoglaltsága, sokféle kísértésbe eshetik. Gróf Széchenyi István a legnagyobb magyar, igazán mondotta azt, hogy legszerencsétlenebb ember, akinek az életben semmi dolga sincsen. Akinek elfoglaltsága nincsen, megtanul rosszat cselekedni.

A munkában is azonban rendet kell tartani. Abban sem szabad tulságba menni. Jó és rendes besztással a munka nemcsak, hogy nem árt, hanem elősegíti az erőt és egészséget s hosszú, boldog élet reménységét táplálja. Pál apostol is arra int: A jó igyekezetben ne legyetek restek. (Rom. 12, 11.).

A munkás ember méltó is a maga jutalmára. Aki állandóan dolgozik, az megérdemli, hogy az emberi társadalomban bizonyos köztiszteletben álló helyet betöltsön. A munka maga tisztesség és a munkás ember számára is tisztesség és megbecsülés jár ki az emberi társadalom részéről.

75. Az igazságosság.

Az igazságosság a legszebb keresztényi erényeknek egyike. Sokszor pedig azt látjuk, hogy az emberek maguknak más mértékkel mérnek, mint másoknak. Cselekedeteikben, eljárásaikban, gondolataikban az *érdek* vezeti. Ellenkezik az igazsággal a *rágalom*, *hízélgés*, *képmutatás* és *előítélet*.

Rágalom az, midőn valaki másról gonosz valótlan-ságot állít, hogy azáltal az illetőnek jó hírnevén csorba essék.

Hízélgés pedig az, midőn valaki másnak a szemébe valótlan jó tulajdonságokat, nagy érdemeket tulajdonít, hogy azáltal magának előnyöket csikarjon ki.

Képmutató pedig az, aki az ember szeme előtt szépet mutat; mikor látják nemesen, becsületesen

viselkedik, de mikor nem látják, éppen ellenkezője annak. Jézus sokszor szemrehányást tett a képmutatóknak, akik csak a külszín számára voltak vallásosak, de bensőleg telve voltak gonosz gondolatokkal és érzelmekkel.

Előítéletnek nevezzük azt az eljárást, midőn valaki valakiről vagy valamiről már akkor ítéletet mond, mielőtt ismerné a tényt.

Az *igazságot* minden körülmények között a legfontosabb emberi erénynek kell tekintenünk. Fokozottabban kell azonban az igazságra ügyelnünk, ha a bíróság előtt teszünk vallomást. A világi törvények is jogosan sújtják erősen azokat, akik valótlan vallomást tesznek és arra meg is esküdnek.

76. Bátorság, nyiltszívűség.

Az emberek között bizonyos tartózkodás van kifejlődve egymás között a társadalmi életben. Ez a tartózkodás a legtöbb esetben eltakar érzelmeket és gondolatokat s azért az embereknek egymással való érintkezésében színlelt, nem őszinte magatartás tapasztalható.

Az erkölcsstan azt követeli az embertől, hogy minden munkájában legyen őszinte és igaz. Meggyőződését ne rejtse véka alá, hanem illedelmes módon tegyen arról minden körülmények között tanubizonyságot.

Hitéről, tudásáról ne hallgassa el a valóságot, hanem legyen mindenütt mindenkivel szemben bátor és nyiltszívű. Ezzel az ember nemcsak magának, hanem Istennek is tartozik, aki az embert a saját képére és hasonlatosságára teremtette.

77. Az élet megbecsülése.

Az embernek legdrágább kincse az élete. Ragaszkodik is hozzá minden élő lény rendes körülmények között, hogy az életnek végső határáig eljuthasson. Azonban találunk szomorú példákat arra is, hogy az életet ideje előtt, önkezüleg dobják el maguktól. Azt a módot, amidőn valaki önkezével vet véget életének: *öngyilkosságnak* nevezzük. A keresztény egyház az öngyilkosságot mindig véteknek tartotta. A katolikus egyház oly nagy bűnnek tartja ma is, hogy el sem temeti rendes egyházi szertartással; régebben nem is temethették a rendes temetőbe, hanem csak a temető árkába.

Mi unitáriusok nem vagyunk oly szigorúak az ítéletben. Mi az öngyilkosnak is megadjuk a végső tisztességet s az igazságos és kegyelmes Istenre bízunk, hogy megítélje a szerencsétlen embernek a cselekedetét. Itt is áll a nagy igazság: Ne ítéljete, hogy ne ítéltessetek.

Mindazonáltal meg kell állapítani, hogy az öngyilkosság az egyike a legmegrázóbb szerencsétlenségeknek s az embernek úgy kell sorsát rendeznie, hogy ezt a szomorú véget ne idézze föl magának, mert az életet az Isten adta s az embernek önkezüleg nem szabad azt eldobni magától.

IV. fejezet.

78. Az állatokkal, növényekkel s általában az élettelen tárgyakkal való bánásmódról.

Eddig az embert csak önmagával, embertársaival és az Istenhez való viszonyában vizsgáltuk. Az ember azonban ezenkívül még összeköttetésben van a növény- és állat világgal s általában a nagy ter-

mészettel szemben. Az erkölcsös ember nem bántja az okatlan állatot, sőt irtózik attól, hogy fájdalmat okozzon nekik.

De nem okoz kárt az érzéketlen tárgyakban, fáknban, növényekben s általában a természet bármely alkotásában sem, mert lelkétől távol állanak az ily kegyetlenségek.

Az erkölcsös, nemes lélek különösen óvakodik kárt okozni a művészet alkotásaiban: képekben, szobrokban, könyvekben. Aki az emberi méltóságot magában megbecsüli, sohasem okoz kárt és fájdalmat másoknak, nem rútitja el, amit a természet vagy ember szépnek alkotott.

VII. RÉSZ.

Az örök életről.

79. A lélek halhatatlansága.

A keresztény egyház a Jézus tanításai alapján azt hiszi és tanítja, hogy az emberi élet a halállal nem semmisül meg, hanem a földi élet után egy másik, magasabb életben folytatódik. A lélek élete tehát a földi élettel nem fejeződik be, hanem az örökkévalóságban a tökéletesség felé fejlődik.

A leghosszabb emberi élet is csak egy kicsinyke fény, egy futócsillag a végtelenséghez képest. Az emberi lélek nem tűnhet el a semmiségben, nem záródhatik be egy koporsóba, hanem tovább él és fejlődik a Mindenható Isten szeretetében. Már az ókori népek hittek a lélek halhatatlanságában s a kereszténysejben igen -jelentős része lett a vallásnak.

A keresztény felekezetek a jövő életre vonatkozóan sincsenek teljesen egy nézeten. A róm ka-